

PER DAHL:

Fem samhällsfrånvända författare

Är en författares främsta uppgift att delta i samhällsbygget?

Per Dahl slåt fast att han hellre överlämnar vården av ett fritt samhälle till en politiker som läst de fem klassiker han presenterar i denna artikel än till den vars fantasi och inlevelseförmåga växt endast genom läsning av Ayn Rands samhällstillvända tegelstenar.

I SvTs serie om litteraturen och friheten har hittills publicerats artiklar av Göran Hägg i nr 4-5/87 och Leif Carlsson i nr 6/87.

Per Dahl är ledarskribent på tidningen Barometern, Kalmar, och har varit ordförande i den konservativa studentföreningen Heimdal.

I Svensk Tidskrift pågår nu en serie om författarna och friheten, där även denna artikel är med. Ämnet är onekligen vitt. I förstone kan det inbjuda en artikel-författare att klanka på dagens svenska författare för att vara vänster- eller höger-vidna, efter vad man nu tycker. Kanske skildrar de inte, som några påpekar, konflikterna i ett av stat och politiker dominerat samhället.

Ändå kan man börja undra, om inte icke-socialister nu gör samma fel som vänstern för några decennier sedan. Måste litteratur vara samhällstillvända? Är en författares främsta uppgift att delta i samhällsbyggandet – i vilken riktning det nu än skall riktas?

Visst får människor sin världsbild formad av litteraturen. Hur ofta märker vi inte att vi ser omvärlden genom en läst författares ögon? Deras texter har fläckvis övat vår uppfattningsförmåga, den kunskap som låter oss urskilja färger, handlingsmönster, etiska konflikter. Därmed inte sagt att författarnas verk var särskilt samhällstillvända, trots att de styrt vår samhällsuppfattning.

Att hänvisa till exempel är svårt, till slut kan man bara svara för sig själv och sina egna upplevelser. Att inte någon av de fem författare som figurerar här nedan är yngre svensk är inte resultatet av ett medvetet bortval. Men det är svårt att säga något om det man inte läst.

En stillastående idyll

Är det svagsint att dra in barnboksklassikern "Det susar i säven" i en diskussion om frihet och samhället? Men finns det någon skildring av vad konservativa inte benämner utopi utan "det goda samhäl-

let" är det just Kenneth Grahames (1859–1932) skildring av livet kring älven. Kanske lämpar sig också berättelsen mer för barnliga vuxna än för barn – det tog också lång tid innan jag tyckte om den. Skall man söka efter en bild av den värld Burke talar om med orden om det goda samhälle där var och en har samma rätt – den rike till sitt pund likaväl som den fattige till sin penny – så nog avtecknar sig osökt Vattenrättan, Mullvaden, herr Padda och alla de andra. Visst är den en stilstående idyll, och visst är den skildrad idylliska fantasin (eller snarare idylliska inlevelseförmågan) i nedan i liberalkonservativ frihetsdebatt just nu, men ändå. Den, vilken som barn upplevt charmen i en kanariegul zigenarvagns irrfäder, står likgiltigt inför samhällsplanerarens effektiva fartvidunder (om man nu inte råkar heta Padda till Paddeborg, förstås).

Dessutom måste jag erkänna att Grävlingen alltid för mig framstått som den ideale politikern. Fullständigt oberoende av yttre förhållanden tar han motvilligt ledningen när någon gång handling krävs för det gemensamma bästa. Då allt är avklarat drar han sig tillbaka till sitt gryt i Storskogen för lugnt filosoferande. Längre trodde jag att lantbrukarna bland de svenska riksdagsmännen var sådana överpolitiskt spel och materiella intressen höjda Cincinnati. Man bedrar sig onekligen ibland, men idealet består.

Senatsrådet Hoffman

Från Kenneth Grahame till herr senatsrådet Ernst Theodor Amadeus Hoffman (1776–1822) är onekligen ett tvärt kast. På krogen satt han mest hela nätterna, men i hans noveller låter han det små-

tyska vardagslivet plötsligt få helt nya, djupa färgtoner. Visst är han antikverad – när något skall vara mystiskt utmålas det inte ens som österländskt utan som italienskt! Men när som helst kan det okända materialiseras. Eller är det våra sinnen som bedrar oss? Var den underköna bara en automatisk docka? Visst råkade jag sätta på mig de där glasögonen som handlaren sålde. Men skulle världen få en ny färg bara för det? Trams, samhället är regelbundet eller överblickbart! Eller?

Alla parter har sin rätt till plats i historien.

Vem är det egentligen som skall överblicka? Hoffmans berättelse Djävulselexiret är helt säkert idag bara föråldrad gräll kulisskonst. Men nog känner läsaren att något lurar bakom nästa blad. Huvudpersonen är en, eller är han två, tre? Är han lidande munk eller mördaren Victorin? Inte ger författaren riktigt bestämt besked, inte ens i sista kapitlet. Det vi tror vara vardag är kanske bara perifer villfarelse . . .

Politik är i all ära, men den följer ständigt de torra notblad som blott innehöll Glucks tryckta opus. Men när som helst kan riddar Gluck åter visa sig, och spela musiken som den verkligen ljuder.

En kälkborgerlig realist

I jämförelse med Hoffman var hans samtida sir Walter Scott (1768–1832) en kälkborgerlig realist. Idag är han mest känd för sina riddarromaner som blivit barnböcker. Men kanske står sig hans för

Fem samhällsfrånvända författare

sök att ge Skottland en historia bättre – i alla fall när ämnena inte ligger allför fjärran i tiden. Försök att läsa Waverly, Redgauntlet, The Abbot eller hans främsta roman The Heart of Mid-Lothian. Gång på gång återkommer de – människorna som av en omild högre ordning fått en samhällssyn, hedersbegrepp och traditioner som ständigt går på tvärs mot vad samtiden kallar förnuftigt, förtänksamt eller anpassat. Nej, inte vill torparen erkänna sin trevliga svärson – denne tillhör ju inte den överblivna resten av fanatiskt puritanska convenanter. Hans smått löjliga gelikar återfinns inom alla samhällsklasser: godsägaren behandlar det sedan 50 år regerande kungahuset som luft, kadetten känner sig tvingad att desertera till de stuartska upprorsmännen – hellre det huvudlösa än det förnuft som stjälpes all självrespekt! Ständigt råkar dessa aviga individer i händerna på de handlingskraftiga, dem som låter idealen underordnas rationella mål. Men Scotts sympati ligger helt säkert hos de avigt funtade. Må de sedan framhärda i att laxfiske endast bedrivs anständigt till häst och med spjut, trots alla nätägares trångsynta produktionsiffror.

Den som läst Scott får i alla fall något större motståndskraft mot fagert tal om framgång, framtidsfrågor och vikten av att säkra politiska majoriteter. Kanske lär han sig att alla parter har sin rätt till plats i historien.

Vicomte Chateaubriand

"La France possédait autrefois dans l'Amerique septentrionale un vaste empire, qui s'étendait depuis le Labrador jusqu'aux Florides..." Inledningsorden i

François René de Chateaubriands (1768–1848) Atala följs nästan omedelbart av flodernas namn, så som de uppfattades av fransmannen vid sekelskiftet 1799/1800: le Saint-Laurent, le Bourbon, le Meschacebé, l'Akanza, le Tenase och le Wabache. Det Louisiana som i Atala skildras vid den stora Meschacebés/Mississippis stränder kan sammanfattas i ett namn: Nya Eden. Namnens klang och naturskildringens intensitet för läsaren i det Amerika som skulle kunna ha existerat om inte 15 minuters engelska kätters muskötsalvor krossat de franska kolonialförbanden utanför staden Québecs murar. Nu återstår bara som minne den franske överbefälhavaren markisen de Montcalms kranium, bevarat i en kristallskål med lock och det Montcalmska familjevapnet i silver invid en pelare i det katolska Québecs katedral. Nej, något mer finns ändå – över delstatens parlament vajar fortfarande en liljeströdd provinsflagga av samma modell som Auvergnés, Bretagnes eller Normandies.

"L'histoire est un roman qui a été, le roman est de l'histoire qui aurait pu être" sade enligt Chateaubriands nutida biograf, Jean d'Ormesson, bröderna Goncourt. Det är bäst att ange källan, ty varken på d'Ormesson eller på Chateaubriand kan man vara riktigt säker – kanske säger de sanningen, kanske inte. Men den läsare som nu är så mån om källkritiken kan ju hålla tillgodo med vicomten Chateaubriands prosaiske betjänt. Denne var helt renons på fantasi, följaktligen är hans rättelser av sin herres reseskildringar korrekt urtråkiga.

Måste vi inte för att påverka verkligheten brista i respekt mot den? Historien kunde ju ha fått ett helt annat förlopp, och

kan fortfarande få det. Det behövs bara en lite puff . . . , och någon som respektlöst nog våga puffa. Den som svepts med av Chateaubriands ordklanger vågar.

Därmed inte sagt att författaren själv var något särskilt bra exempel för andra. De bästa verserna och mest glödande verserna om äktenskapets helgd skrev han enligt sin biograf d'Ormesson i någon av sina många älskarinnors armar. Kristendom, heder, familj och samhällets bestånd var han för, men först efter att ha förpassat sin fru till en landsortshåla. Där efter emigrerade han undan revolutionen och gjorde karriär.

Måste vi inte för att påverka verkligheten brista i respekt mot den?

Varför var makt och politik så oemotståndliga för denne frihetslångtande intellektuelle? Åran eftersträvade han ju bara för att få nöjet att försmå den, för att nu än en gång citera d'Ormesson. Varför blev denne liberal utan att själv vilja det ultrahögerman? Varför envisades denne legitimist att bli en rojalistisk politiker mer eller mindre ständigt i konflikt med sin konung? För att få bekräftelse på att han, och ingen annan, var den som var allas röst?

Utrikesminister Chateaubriands största triumf var den franska invasionen i Spanien för att rädda en Bourbons tron. Vad finns idag kvar av den bedriften? Innet mer än namnet på det torg varifrån man bäst betraktar Eiffeltornet — Place de Trocadéro. Men fortfarande berusas läsare av hans texter och tankar. Ett öde att betänka för dagens intellektuella med politiska ambitioner.

Tragisk fantasi

Så till sist en författare som till nöds kan kallas nutida: Flannery O'Connor (1925–1964). Därmed har vi lämnat all idyllisk inlevelse för just den moraliska, eller snarare tragiska fantasin. O'Connor tillhörde inte storstad författarna i USA. Hon höll sig i det bakgårdslandskap av fattiga vita som Georgias efterblivna inland visade upp. Den hembrännande bibelsprängde i romanen *The Violent Bear it Away* har sina likheter med Huckleberry Finns suput till far. Men gudfruktig är han — hans gud är det gamla testamentets Jahve vars nåd för betraktaren har stora likheter med hans vrede. Med rätta flyr den unge släktingen det ruckliga hemmet. Men inte undkommer han kraven. Den slätrakat välanpassade folkskollärare han möter i staden försköt visserligen den gamles efterblivna vansinne. Men genom att söka skydd i det modernt ombonade förlorade han mycket av det som gjorde honom till människa. Vad hjälper rinnande varmt och kallt vatten då?

Folkskolläraren är ändå bara välmenande, inte medvetet ond. Men kanske är inte de verkligt onda i O'Connors noveller heller medvetna om sitt sinnelag. I *A Good Man Is Hard To Find* skjuter mördargänget systematiskt ned förortsfamiljen med barn som skulle ut på picknick. Men gängledaren klagar lite tafatt över att samhället är ut balans. I *The Life You Save Me Be Your Own* lurar skojarer föräldrarna till den dövstumma och efterblivna hemmadottern. Mot en bestämd ersättning gifter han sig med henne — för att lämna henne hjälplös på en bensinstation några mil bort. Men visst tycker han världen är ond och ful. Och visst är han anständigare än många andra — det

säger han själv. Och tror på det.

I novellens slutscen kör han hastigt in mot den vänliga staden med dess vardagsmänniskor. Bakom honom tornar slagregnets mörka molnfront upp sig. Vissa kommer onekligen att förvånas på Vredens dag.

Är vi möjligen lika onda som skojaren, när vi lämnar över vårt eget ansvar till samhällets alla bekväma institutioner?

Kanske blir också vi förvånade en gång.

Fem författare, de kan nog helt säkert räknas in bland de mera samhällsfrånvända. Men hellre överlämnar jag vårderna av ett fritt samhälle till en politiker som läst de fem klassikerna än till den vars fantasi och inlevelseförmåga växt endast genom läsning av Ayn Rands samhällstillvända tegelstenar.

Tycker Du att Svensk Tidskrift behövs?

Vi söker kontakt med Dig som vill arbeta för SVENSK TIDSKRIFT som prenumerationsvärvare — en lönsam och viktig deltidsuppgift. Tag kontakt med oss per telefon 08/667 59 55 eller skriv en rad.